

Samenvatting

Verkenningsoopdracht en voorgeschiedenis

De val van de enclave Srebrenica op 11 juli 1995 is een gebeurtenis die Nederland, meer dan twintig jaar na dato, blijft bezighouden. Hoe actueel en gevoelig de kwestie in brede kring nog steeds is, bleek opnieuw in 2015, twintig jaar na de val van Srebrenica. Er was daarbij veel aandacht voor een tweetal specifieke kwesties: de vraag of er mogelijk afspraken waren gemaakt tussen de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk over het al dan niet geven van luchtsteun en de vraag of inlichtingendiensten van bondgenoten voorkennis hadden van de aanval op Srebrenica die niet of te laat met Nederland zou zijn gedeeld. Deze beide kwesties vormen het onderwerp van deze verkennende studie.

Ter inleiding is er aandacht voor de voorgeschiedenis: het uiteenvallen van Joegoslavië na de dood van Tito, het toenemend nationalisme in de deelrepublieken, de onafhankelijkheidsverklaringen van Slovenië en Kroatië met de daarop volgende gevechtshandelingen, en later in Bosnië-Herzegovina, de interventie van de Verenigde Naties, de komst van VN-missie UNPROFOR (*United Nations Protection Force*). Meer in het bijzonder wordt de betrokkenheid van Srebrenica beschreven: de geïsoleerde ligging, de belegering door de Serven in 1993, gevolgd door het uitroepen van de stad als *safe area* door generaal Morillon en later door de VN. In 1994 besloot de Nederlandse regering een bataljon (Dutchbat) in Srebrenica te stationeren. De aanwezigheid zou voortduren tot na de val van Srebrenica op 11 juli 1995.

Vervolgens worden enkele belangrijke eerdere onderzoeken naar de val van Srebrenica kort aangeduid: het onderzoeksrapport van de Verenigde Naties (1999) en het verslag van de parlementaire enquête in Frankrijk (2001).

Onder verantwoordelijkheid van secretaris-generaal Kofi Annan werd een rapport geschreven met vooral aandacht voor de rol van Veiligheidsraad, de VN-organisatie en UNPROFOR. Belangrijkste conclusie: 'The cardinal lesson of Srebrenica is that a deliberate and systematic attempt to terrorize, expel or murder an entire people must be met decisively with all necessary means, and with the political will to carry the policy through to its logical conclusion.'

In Frankrijk is in 2001 een parlementaire enquête gehouden die veel belangstelling kreeg vanwege de centrale rol van Franse militairen en dan vooral van generaal Bernard Janvier, de commandant van UNPROFOR.

In Nederland kreeg het NIOD in 1996 de opdracht van de regering om onderzoek te verrichten naar 'de gebeurtenissen voor, tijdens en na de val van Srebrenica'. Op 10 april 2002 werd het onderzoeksrapport gepubliceerd. Over voorkennis – een van de

onderwerpen in deze bronverkenning – luidt de conclusie dat er ‘geen aanwijzingen [waren] dat de verhoogde activiteit van de VRS [het Bosnisch-Servische leger] (...) in eerste instantie meer beoogde dan verkleining van de *Safe Area* Srebrenica (...)’. Over luchtsteun zeg het rapport dat ‘het zeker oorspronkelijk zo vaste vertrouwen in het luchtwapen ten tijde van de kortstondige strijd om Srebrenica volkomen [werd] beschaamd.’

Na de publicatie van het NIOD-rapport volgde een parlementaire enquête, waarbij eveneens aandacht werd besteed aan de kwesties van luchtsteun en voorkennis. Zo is er kritiek op het restrictieve beleid dat werd gevoerd met betrekking tot het verzamelen van inlichtingen. Ook concludeert de commissie dat het toenmalige kabinet en de Tweede Kamer te veel waarde hebben gehecht aan de toezegging van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties over de inzet van luchtsteun.

Bij de 20-jarige herdenking van de val van Srebrenica laaide de discussie opnieuw op. Dit leidde tot een verzoek van de Tweede Kamer om nader onderzoek. Dit verzoek werd door het kabinet gehonoreerd en leidde tot de vraag aan het NIOD om een verkennend onderzoek te verrichten naar:

- internationale politieke besluitvorming over het verlenen van luchtsteun (*air strikes* dan wel *close air support*) aan UNPROFOR, waaronder Dutchbat, voorafgaand en tijdens de val van de enclave Srebrenica, en in het bijzonder mogelijke afspraken hierover van eind mei 1995 tussen Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten;
- voorkennis bij westerse inlichtingendiensten over de Bosnisch-Servische aanval op de *safe area* Srebrenica, en over het exacte doel van deze aanval.

Het verzoek aan NIOD werd omgezet in een formele onderzoeksopdracht die op 25 maart 2016 in de Ministerraad werd goedgekeurd.

Werkwijze, methodiek en verantwoording

Twee uitgangspunten zijn leidend geweest in deze verkenning: 1) het karakter van de verkenning en 2) de beperking tot beide genoemde kwesties.

Dat sprake is van een verkenning impliceert dat het niet de intentie is om alle onderzoeksvragen die uit het explorerend onderzoek naar voren komen, geheel uit te diepen. De beperkte periode voor deze verkenning maakte dat ook niet mogelijk.

Het tweede uitgangspunt betreft de beperking tot beide hoofdvragen. Het hoeft geen betoog dat er rond de val van Srebrenica veel meer vragen spelen dan alleen die van mogelijke afspraken over luchtsteun en mogelijke voorkennis. Andere kwesties blijven in dit rapport buiten beschouwing, tenzij er een direct verband is met een of beide verkenningsvragen.

Bij de selectie van onderzoeksmateriaal zijn vooral de recent beschikbaar gekomen documenten uit het Bosnië-archief van de regering Clinton, het verslag van een internationale conferentie met betrokkenen in Den Haag, een aantal uitzendingen van het radioprogramma *Argos*, de tv-documentaire *Waarom Srebrenica moest vallen* en de publicatie *Veilige Gebieden* van Joris Voorhoeve, voormalig minister van Defensie, leidend geweest bij de verdere exploratie van nieuwe bronnen.

Bij het archiefonderzoek is gebruikgemaakt van het archief dat is ontstaan door het onderzoek voor het NIOD-rapport *Srebrenica een 'veilig' gebied*. Het verkennend onderzoek richtte zich daarnaast specifiek op mogelijke nieuwe bronnen en dossiers uit de periode na 2002. Binnen de Nederlandse overheid is archiefonderzoek gedaan bij de ministeries van Buitenlandse Zaken, Defensie en Algemene Zaken, bij de AIVD en de MIVD en bij de Tweede Kamer. In het Nationaal Archief in Den Haag is het Srebrenica-archief van Voorhoeve geraadpleegd. Voorts is aanvullend onderzoek gedaan in archieven in de Verenigde Staten. Een daarvan is de Clinton Library in Little Rock (Arkansas). In New York werd het VN-archief bezocht voor een bestudering van de archieven van UNPROFOR en het *Department of Peacekeeping Operations* (DPKO). In Den Haag werden enkele bezoeken gebracht aan het archief van het International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). Vanuit de NIOD-burelen zijn verder enkele (inventarissen van) archieven digitaal geraadpleegd.

De NIOD-onderzoekers hebben in de startfase van het project uitvoerige oriënterende gesprekken gevoerd met onder meer een aantal uitvoerders van het eerdere NIOD-onderzoek. Op basis van literatuurstudie en archiefonderzoek is een lijst opgesteld van personen die in verband met de opdracht geïnterviewd zouden moeten worden. Helaas waren niet alle personen die door het NIOD benaderd zijn bereid of in staat tot het maken van een afspraak. Binnen Nederland hebben vrijwel alle uitgenodigde personen toegezegd met het NIOD te willen spreken.

Luchtsteun

Het is belangrijk om onderscheid te maken tussen twee soorten luchtacties: *Close air support (CAS)* en *air strikes*. *Close air support* was alleen bedoeld ter verdediging van UNPROFOR-troepen en om aanvallen tegen *safe areas* af te schrikken. *Air strikes* daarentegen waren offensief en strategisch van aard en gericht op de vernietiging van (een deel van) de gevechtscapaciteit van een van de partijen in het conflict, hetzij voor een militair, hetzij voor een politiek doel.

Perspectieven op luchtsteun

In deze paragraaf is aandacht voor een aantal relevante factoren die een rol hebben gespeeld bij de besluitvorming over luchtsteun tijdens de oorlog in Bosnië.

- Substitutie voor een interventie op de grond
Een eerste vaststelling is dat luchtsteun voor een van de belangrijkste betrokken

partijen, de Verenigde Staten, gold als een substituut voor een niet gewilde interventie op de grond.

- Status *safe areas*

Vanwege de onduidelijke status van de *safe areas* stond niet ondubbelzinnig vast wat de VN-troepen wel of niet mochten doen in het kader van hun opdracht, daarbij inbegrepen het aanvragen en verlenen van luchtsteun.

- Organisatiestructuur UNPROFOR

De context van de organisatiestructuur van UNPROFOR is eveneens een relevante factor. De VN-vredesmacht bestond uit eenheden van diverse nationale krijgsmachten. Dat maakte een goede samenwerking en een flexibele inzetbaarheid niet vanzelfsprekend. Elke inzet van het luchtwapen in Bosnië moest door de UNPROFOR-leiding bovendien beoordeeld worden op mogelijke effecten voor diplomatieke initiatieven, lopende operaties en humanitaire projecten.

- De belofte van Boutros-Ghali

Zonder wat is gaan heten 'de belofte van Boutros-Ghali over luchtsteun' was het besluit om een bataljon naar Srebrenica te zenden nooit genomen. Aan de hand van vier momenten in januari 1994 toen Boutros-Ghali Nederland bezocht, is onderzocht of er een belofte gedaan is, en zo ja welke. De conclusie is dat er van een harde belofte geen sprake was.

- Luchtsteun eerder en elders

De ervaring in onder andere de enclaves Bihać (maart en november 1994) en Goražde (april 1994) laat zien hoe lastig het was om in het moeilijke terrein van Oost-Bosnië een enclave vanuit de lucht te verdedigen, zeker binnen het kader van een *peacekeeping*-missie. Ook zijn er voorbeelden van afwijzing van aangevraagde luchtsteun, bijvoorbeeld omdat een aanval al was gestopt voordat een beslissing was genomen. Conclusie: de UNPROFOR-leiding maakte een eigen afweging, waarbij het verlenen van luchtsteun geen automatisme was.

- Optreden chefs van staven

De onduidelijkheid over het mandaat van UNPROFOR en over de afspraken over luchtsteun waren voor de chefs van staven van troepen leverende landen aanleiding om in aparte onderlinge bijeenkomsten tot concrete voorstellen en afspraken te komen. Deze bijeenkomsten vonden in 1994 en 1995 tweemaal plaats, maar hadden in de praktijk weinig of geen effect.

- Gijzelingscrisis

Eind mei 1995 werden in reactie op een beschieting door de Bosnische Serven van Sarajevo *air strikes* uitgevoerd bij Pale. Het antwoord kwam snel: nog dezelfde dag werden *safe areas* beschoten, met alleen al in Tuzla bijna 200 slachtoffers. Na een tweede luchtactie namen de Bosnische Serven in totaal 350 VN-waarnemers en VN-soldaten in gijzeling. De Verenigde Naties besloten toen om voorlopig geen verdere *air strikes* meer uit te voeren. *Close air support* werd evenwel niet uitgesloten.

- *Post Airstrike Guidance*

Er kwamen vervolgens nieuwe richtlijnen in de *Post Airstrike Guidance*. De uitvoering van het mandaat werd ondergeschikt gemaakt aan de veiligheid van het VN-personeel. Onnodige kwetsbaarheid voor gijzelsituaties diende vermeden te worden. *Close air support* en *air strikes* zouden alleen 'as a last resort' ingezet worden.

- Visies op luchtsteun voor Srebrenica

Nederlandse officieren op verschillende posities verschillen van mening over de mogelijkheid van *Close air support* tijdens de Bosnisch-Servische aanval op Srebrenica. Enerzijds stelt een aantal officieren dat een vroegere inzet van het luchtwapen zinvol, gerechtvaardigd en mogelijk van cruciaal belang zou zijn geweest. Tegenover deze groep staan andere officieren die van mening zijn dat luchtsteun pas toegestaan kon worden als Dutchbat in evident gevaar was.

Verkenning nieuwe bronnen

Een document uit de Clinton Library dat veel aandacht heeft gekregen is de notitie die veiligheidsadviseur Anthony Lake op 29 mei 1995 heeft geschreven naar aanleiding van een bijeenkomst van het *Principals Committee*, een dag eerder. Een handgeschreven aantekening laat zien dat Clinton met de inhoud heeft ingestemd. De discussie spitst zich toe op deze zin: 'privately we will accept a pause [of air strikes], but make no public statement to that effect'. Nadere analyse laat zien dat het gaat om een bevestiging van een ook al in VN-kring genomen besluit om *air strikes* op te schorten naar aanleiding van de gijzelaarscrisis. Het is geen principiële besluit om helemaal te stoppen en bovendien gaat het over *air strikes* en niet over *close air support*. Het is dus niet zo dat tijdens die bijeenkomst het besluit is gevallen om geen luchtaanvallen meer uit te voeren, en dat dit verklaart waarom tijdens de aanval op Srebrenica in juli adequate luchtsteun is uitgebleven.

Al sinds 1995 circuleren er geruchten dat er tijdens de gijzelingscrisis een geheime overeenkomst zou zijn gesloten tussen de Bosnisch-Servische bevelhebber Mladić en de Franse *Force Commander* Janvier. De Franse regering en Janvier hebben het bestaan van zo'n overeenkomst stellig ontkend. Toch zijn de geruchten blijven aanhouden. Recentelijk zijn opnieuw aanwijzingen in de openbaarheid gekomen die mogelijk op een geheime deal wijzen:

- Hasan Muratović, tijdens de Bosnië-oorlog lid van de Bosnische regering, vertelde in 2015 dat hij het bestaan van een geheime overeenkomst bevestigd had gekregen van de Noorse politicus/diplomaat Stoltenberg, destijds onderhandelaar voor de Europese Unie. Muratović had hetzelfde in januari 1998 reeds aan onderzoekers van het NIOD verteld. Zij hebben dit verhaal later voorgelegd aan Stoltenberg, die het resoluut van de hand wees. De recente uitspraak van Muratović bevat geen relevante informatie die niet reeds in 2002 bekend was.
- De journalist en schrijver Frank Westerman beweert in zijn boek *De slag om Srebrenica* dat Nederland heeft 'gepoogd geheime informatie over de Franse en

Amerikaanse rol bij de val van Srebrenica buiten het publieke domein te houden'. Hij verwijst naar een proces-verbaal van de 'aanhouding en voorgeleiding' van kolonel Charlef Brantz, in juli 1995 VN-officier in Bosnië. Als daarvan al sprake is, dan blijkt dat niet uit de door Westerman gepubliceerde delen van het proces-verbaal.

- Ook een bericht dat Akashi van 19 juni 1995 aan assistent secretaris-generaal van de VN Kofi Annan stuurde, lijkt het vermoeden van Franse manipulaties te ondersteunen. Hierin deed hij verslag van een gesprek met Milošević: 'In the course of our discussions on air power Milošević stated that he had been advised by President Chirac of President Clinton's agreement that air strikes should not occur if unacceptable to Chirac'. Afgezien van de vraag of Milošević hier de waarheid sprak, kan in deze uitspraak geen garantie of afspraak voor het uitblijven van luchtaanvallen worden gelezen.
- Op 12 juli 2016 berichtte het radioprogramma *Argos* over een bij hen bezorgd document met daarin de volgende intrigerende passage: 'VN dreigt BSA [Bosnisch Servisch leger] met luchtaanvallen. Antw.: Het verleden heeft bewezen dat luchtaanvallen "niet werken"; daarnaast is beloofd dat de NAVO geen luchtaanvallen meer zou uitvoeren.' Volgens *Argos* zou dit erop kunnen duiden 'dat de Nederlandse regering en defensietop op de hoogte waren van een besluit om niet de nodige NAVO-luchtsteun aan Srebrenica te geven'. De passage in het *Argos*-document is vermoedelijk een verkorte weergave van een gedeelte uit een intelligencebericht van de NAVO, dat aan allerlei defensie-instellingen in Nederland is gezonden. Analyse van dat bericht leidt tot de conclusie dat de betreffende passage geen richtlijn van het bondgenootschap was, maar een weergave van een bewering van de Bosnische Serven.

In 2005 zei de Amerikaanse diplomaat Richard Holbrooke: 'Srebrenica is a great tragedy which should not have been permitted to occur. But it did, and I tell you that I was under initial instructions to sacrifice Srebrenica, Goražde and Žepa, and I felt that was wrong.' Deze uitspraak is uitgelegd als bewijs dat Srebrenica is opgeofferd door de Amerikanen. Vier jaar later liet hij evenwel weten dat het om een misverstand ging dat was veroorzaakt door zijn 'faulty memory'. Zijn opmerking over het opofferen van de oostelijke enclaves had alleen betrekking op Goražde, en dit speelde in augustus 1995, dus ná de val van Srebrenica en Žepa. Deze correctie spoort met informatie uit andere bronnen.

Sinds de val van Srebrenica doen tal van geruchten over medeplichtigheid van de Bosnische regering aan die val de ronde. Dergelijke geruchten en beschuldigingen worden in Bosnië zelf serieus genomen. Hakija Meholjic, van 1992-1995 lid van het *Presidium* van Srebrenica, beweert dat Izetbegović tijdens een bezoek van het *Presidium* in september 1993 zou hebben uitgelegd dat de enclave 'moest' vallen, met mogelijk ongeveer 5000 slachtoffers, om directe Amerikaanse betrokkenheid uit te lokken of te rechtvaardigen. Izetbegović zou hierover met Clinton hebben gesproken. Het verhaal van Meholjic is hoogst eigenaardig. Anderen die aanwezig waren bij de bewuste bespreking weigeren op de kwestie in te gaan,

maar zij kwalificeren Meholjic wel als 'betrouwbaar' en 'geloofwaardig'. De vraag of er een 'deal' was tussen de strijdende partijen is in het kader van deze Verkenning niet te beantwoorden, maar wordt zeer onwaarschijnlijk geacht.

Conclusies luchtsteun

- De notitie over een 'geheime pauze' in het uitvoeren van luchtacties waartoe op 28 mei in Washington besloten zou zijn, blijkt minder opzienbarend als wel wordt beweerd. De beslissing had uitsluitend betrekking op het uitvoeren van *air strikes*, niet op *close air support*. De beslissing tot het opschorten van *air strikes* is niet in Washington, Parijs of Londen genomen, maar op 26 mei door vertegenwoordigers van de Verenigde Naties in Zagreb en New York. Ook is geen sprake geweest van een formeel vastgelegd besluit waarin verdere *air strikes* werden uitgesloten.
- De recente beweringen en claims over het bestaan van een geheime overeenkomst tussen de Bosnische Serven en de Fransen bevatten geen nieuwe informatie die het bestaan van zo'n deal aannemelijker maakt dan voorheen het geval was. Eerder lijkt sprake te zijn van het opnieuw presenteren van ook reeds in het verleden geuite geruchten en vermoedens. Er is geen reden om op basis van deze beweringen eerdere conclusies van onder meer de Verenigde Naties en het NIOD in twijfel te trekken.
- De inzet van het luchtwapen in Bosnië is vanaf het begin een problematische aangelegenheid geweest die gepaard ging met lange en intensieve deliberaties. De verwachting dat er in alle gevallen luchtsteun verleend zou worden zodra Dutchbat daar om vroeg, kan dan ook onrealistisch worden genoemd. Een dergelijke vanzelfsprekende goedkeuring van elke aanvraag is nooit beloofd.
- Bij de inzet van CAS in en rond Srebrenica moest rekening worden gehouden met de fysieke nabijheid van burgers, VN-troepen en soldaten van de strijdende partijen. Ook het geaccidenteerde, dicht beboste en vaak mistige terrein werkte zeker niet in het voordeel van UNPROFOR en NAVO. Dat geeft reden om sceptisch te zijn over de haalbaarheid van effectieve verdediging van de enclave met behulp van het luchtwapen: het is verre van zeker dat 'krachtig optreden' tot een beter resultaat of minder slachtoffers zou hebben geleid.

Voorkennis

Wie wist wat op welk moment van de ophanden zijnde aanval op Srebrenica? Deze vraag naar mogelijke voorkennis is misschien wel de meest prangende vraag die aan het dossier-Srebrenica is verbonden. Voor deze Verkenning zijn nieuwe claims, beweringen en de onderliggende documenten over de rol van inlichtingen in de aanloop naar de val van de enclave Srebrenica bestudeerd en geëvalueerd. Daarnaast is op basis van eigen bronnenonderzoek en interviews gezocht naar relevante nieuwe informatie over de rol van *intelligence* in de aanloop naar de Bosnisch-Servische aanval op Srebrenica.

Claims en beweringen

De Duitse journalist Andreas Zumach beweert *intercepts* van een anonieme, Amerikaanse bron te hebben ingezien. Volgens hem tonen deze bronnen aan dat de Amerikaanse inlichtingendiensten van de aanval op Srebrenica op de hoogte waren. De Duitse generaal b.d. Manfred Eisele, destijds werkzaam bij het DPKO van de Verenigde Naties, claimt dat hij enkele maanden voorafgaand aan de aanval Amerikaanse luchtfoto's heeft gezien waarop troepenversterkingen, munitiedroppings en nieuw aangelegde bunkers te zien waren. De claims van Eisele en Zumach zijn enigszins vergelijkbaar. Beiden zeggen brisant materiaal te hebben gezien, maar beiden kunnen geen bewijzen hiervan tonen.

In een *Argos*-uitzending meldt de Amerikaanse journalist Greg Miller dat de CIA een 'eersteklas-bron' in het machtscentrum van Belgrado zou hebben, namelijk het hoofd van de Servische Staatsveiligheidsdienst (SDB) Jovica Stanišić. *Argos* suggereert dat alleen al dit feit zou leiden tot voorkennis over de aanval op Srebrenica. Deze bewering is evenwel tegengesproken door zowel Miller als door betrokken CIA-agenten.

In het tv-programma *Waarom Srebrenica moest vallen* stellen de makers aan de hand van een document van de inlichtingendiensten (*Balkan Task Force*) dat het 'vaststaat (...) dat de *Balkan Task Force* waarschuwde voor een ophanden zijnde aanval'. Het inlichtingenrapport heeft evenwel het karakter van een scenario waarin de VN hun troepen zouden terugtrekken en niet van concrete voorkennis over een aanval. Die scenario's liepen uiteen en welke gevolgen zo'n terugtrekking daadwerkelijk zou krijgen, was afhankelijk van meerdere factoren. De conclusie dat het 'vaststaat' dat de *Balkan Task Force* waarschuwde voor 'een ophanden zijnde aanval', zoals die in de documentaire wordt uitgesproken, strookt daar niet mee.

Nieuwe bevindingen

Voormalig minister van Defensie Voorhoeve doet in zijn boek *Veilige Gebieden* (2015) twee uitspraken die te maken hebben met veronderstelde voorkennis van de aanval op Srebrenica in het inlichtingendomein: ten eerste de uitspraak dat twee bondgenoten van de aanval op Srebrenica afwisten, ten tweede dat een westerse inlichtingendienst voor de inname van Srebrenica 'groen knipperlicht' zou hebben gegeven aan Belgrado.

De eerste uitspraak is gebaseerd op twee documenten. Deze zijn aangetroffen tijdens het bronnenonderzoek dat voor deze Verkenning is verricht in de archieven van onder andere de AIVD en de MIVD. Uit bestudering van die archieven is evenwel niet gebleken dat de betreffende buitenlandse inlichtingendienst wist van de voornemens van het Bosnisch-Servische leger om de drie oostelijke enclaves in te nemen. Er zijn inderdaad berichten aangetroffen die gegevens bevatten over aanvalsplannen. Maar die gegevens moeten gezien worden in een context van nog veel meer tegenstrijdige en onduidelijke berichten. Uit dit archiefonderzoek blijven daarom te veel vragen over om een stellige conclusie over de beschikbaarheid van voorkennis van de aanval op Srebrenica te ondersteunen.

De tweede claim is de zogeheten 'groene knipperlicht'-theorie. In het najaar van 2004 had een AIVD-medewerker een informeel gesprek met een hooggeplaatste Servische functionaris, hier 'Eerbiedwaardige' genoemd. Deze vertelde dat een hem onbekende Amerikaanse inlichtingenfunctionaris, 'John Smith', hem had verzocht om aan Milošević door te geven dat het licht voor de verovering van de enclave wat de VS betreft 'op groen' stond – als het maar snel, binnen 48 uur, zou gebeuren. De AIVD heeft de bewering van Eerbiedwaardige nader onderzocht. Ook legde de AIVD-medewerker de melding neer bij de MIVD. Deze dienst besloot de melding te verifiëren bij Amerikaanse partnerdiensten. Daar werd de bewering omschreven als politiek gemotiveerd en inhoudelijk 'baseless', 'unfounded' en 'bizarre'. Dit optreden van de MIVD wekte verbazing bij de AIVD. Het kan in elk geval gekwalificeerd worden als een voorbeeld van miscommunicatie tussen beide diensten. De AIVD ging door met eigen onderzoek naar de claim van Eerbiedwaardige. Het leidde tot de conclusie dat er sprake was van 'een serieus te nemen bewering, een ernstig vermoeden'. Maar omdat het ontbrak aan hard bewijs voor dit scenario, adviseerde de dienst om geen politieke consequenties (zoals het confronteren van de VS) of juridische vervolgacties (zoals een gang naar het ICTY) aan de melding van Eerbiedwaardige te verbinden.

Conclusies voorkennis

Voor deze Verkenning zijn deze nieuwe claims, beweringen en de onderliggende documenten over de rol van inlichtingen in de aanloop naar de val van de enclave Srebrenica bestudeerd en geëvalueerd. Niet *alle* uitspraken over inlichtingen en Srebrenica die sinds 2002 in de openbaarheid zijn gedaan, zijn in ogenschouw genomen, maar alleen de bij herhaling gedane beweringen, en claims die verwijzen naar (specifiek) bronnenmateriaal zijn nader onderzocht. Daarnaast, en daar heeft een groot deel van deze Verkenning zich op gericht, is op basis van eigen bronnenonderzoek en interviews gezocht naar relevante nieuwe informatie over de rol van *intelligence* in de aanloop naar de Bosnisch-Servische aanval op de enclave Srebrenica.

De conclusie is dat dwingende, ontegenstrijdige en glasheldere kennis over de Bosnisch-Servische aanvalsplannen niet is aangetroffen. Het lijkt op basis van het archiefonderzoek dat voor deze Verkenning is verricht en de binnenlandse en buitenlandse respondenten met wie uitvoerig is gesproken, niet waarschijnlijk dat zulke kennis heeft bestaan.

De claim van Eerbiedwaardige is een brisante mededeling, die om begrijpelijke redenen serieus is genomen door de AIVD. Het is terecht dat uiteindelijk is geoordeeld dat de claim niet stoelde op hard bewijs – dat is er inderdaad niet. Er is overigens ook geen hard tegenbewijs. Op grond van het voor deze Verkenning uitgevoerde onderzoek lijkt het gerechtvaardigd om de claim van Eerbiedwaardige als onwaarschijnlijk te kwalificeren.

Conclusies en aanbeveling

Kernconclusies

- I. Deze Verkenning heeft geen bewijzen of aanwijzingen opgeleverd voor het bestaan van voor Nederland geheime internationale politieke besluitvorming over het verlenen van luchtsteun aan UNPROFOR, waaronder Dutchbat, voorafgaand en tijdens de val van de enclave Srebrenica. Geen van de onderzochte nieuwe bronnen of claims biedt voldoende ondersteuning voor het bestaan van dergelijke overeenkomsten of deals.
- II. Wel is sprake geweest van een sinds de gijzelingsacties in mei 1995 in acht genomen terughoudendheid bij de inzet van het luchtwapen, met name van *air strikes*. Hoewel het verlenen van *close air support* en ook *air strikes* in uiterste noodzaak ook na mei 1995 mogelijke opties bleven, werd niet op alle niveaus in de VN-hiërarchie hetzelfde gedacht over de mogelijkheden en opportuniteit daarvan. De geschiedenis van aanvragen voor luchtsteun elders toont aan dat de aarzelingen om het luchtwapen tijdens de aanval op Srebrenica te gebruiken in een al langer bestaand patroon pasten.
- III. In deze Verkenning van nieuw beschikbaar gekomen bronnenmateriaal op het gebied van 'voorkennis' in het inlichtingendomein zijn geen vormen van kennis of inlichtingen aangetroffen op basis waarvan kan worden geconcludeerd dat betrokkenen (in binnen- of buitenland), waaronder inlichtingendiensten, op de hoogte waren van een concreet Bosnisch-Servisch plan om in juli 1995 de enclave Srebrenica aan te vallen en volledig in te nemen.
- IV. Buiten het domein van de tactische kennis is er een groot aantal inlichtingen en aanwijzingen geweest aangaande de intenties en *capabilities* van de Bosnische Serven. Een deel daarvan wees op de mogelijkheid van een aanval op de oostelijke enclaves, en niet in de laatste plaats Srebrenica. Anderzijds waren er ook berichten die daar juist niet op wezen. Behalve de mogelijkheid van luchtsteun zijn in deze Verkenning geen scenario's over tegenmaatregelen tegen een mogelijke aanval aangetroffen.

Aanbeveling

Vanuit historisch en wetenschappelijk gezichtspunt is verder onderzoek naar de gang van zaken voor, tijdens en na de val van de enclave Srebrenica onverminderd van belang. Het heeft evenwel weinig of geen toegevoegde waarde het door het NIOD uitgevoerde verkennend onderzoek voort te zetten zolang geen onbelemmerde toegang wordt verleend tot alle gerubriceerde informatie bij de belangrijkste partijen in het conflict. Bij besluitvorming over mogelijk vervolgonderzoek zal dan ook de afweging moeten worden gemaakt of er een reële kans is dat de onderzoekers toegang krijgen tot alle relevante en beschikbare bronnen, met name in het buitenland. Momenteel is dat niet het geval.